

Tēksts Anitra Tooma
Foto Vilnis Skuja

VISRETĀKAIS RETUMS – PURVA BRUŅRUPUCIS

Šoreiz uz žurnāla vāka rotājas tās kļūst savdabīgs sveiciens no aizlaikiem – Eiropas purva bruņrupucis *Emys orbicularis*. BILDĒTS Latgales zooloģiskajā dārzā, kad ciemojāmies pie bioloģiem Mihaila un Aijas Pupiņiem, lai sagatavotu lielu interviju. Mišas aizrautīgā stāstī par dzīvnieku, kurš nekad nespēj nestīdīties, bet vienmēr visur paspēj, mani apbrīnāja, un, ja atzīst, es pat saku mazliet ilgoties pēc klimata pārmaiņām ar agrākiem pavasariem, siltākiem vasarām un gariem rudējiem – lai purva bruņrupucis mazliet paspēj izšilties smilšainā piekalnītī un aizpotlīdzkādai neizsalstošai dēvējampei. Kamēr es sapņoju, Mihails Pupiņš jau vairākus nekā 23 gadus meklē purva bruņrupucis, ir ierakojis tiem pat saglabāšanas centru un plāno jau pēc pāris gadiem šo reto rūpu uzturēt siltā dzīvnieku izlaistviņu pēctecus.

Izrādās, ka bruņrupucis dzīves laikā traucē cilvēkiem (piemēram, ernobi pēc 25 klusuma gadiem šo rūpu skaits esot palielinājies vairākas reizes).

Pupiņu imenes lauku mājās dzimst šo reto dzīvnieku vairošanas grupa – 17 purva bruņrupuci, kas savākti 23 gadu laikā. Tiem visiem veikta DNS analīze, jo ir pamatotas aizdomas, ka dažādi atrastajiem dzīvniekiem var būt ievesti no siltākiem reģioniem tirdzniecībai. Katru gadu bruņrupuci vairojas un dzimst; ne visas olas, protams, izšķīst, tomēr lielākā daļa mazliet uzturvo. Tie izšķīst vien 2–2,5 cm gari un ir 5–6 g viegli. Pirmie gan jau ir aptuveni 12 cm gari un pēc pāris gadiem būs gatavi vairoties un sīkt dzīvnieki.

Turpinājums p. 11

Paskaties acs

Eiropas purva bru rupucis nav nekāds milzenis – par lielu var uzskatīt jau tūdu, kam karapakss jeb virsītis (muguras) bruāsi ir 20–23 cm garas, un šīs dzīvnieks parasti ir līdz 1,5 kg smags. Purva bru rupucis ir apskaužams ilgdzīvotājs un spēj nodzīvot pat līdz 120 gadu vecumam. Rupua bruāsi ir tumši olīvkrāsā, gandrīz melnas, ar sīkiem dzeltenīgiem plankumiņiem. Galva, kakls un ķermeņa bruāsi ir tumši olīvkrāsā, ar dzeltenīgiem plankumiņiem, turklāt jaunajiem eksemplāriem plankumiņi ir košāki. Tūvi ir mazāki par mātītēm, tiem ir garāka un resnāka aste un uz iekšu ieliekts apakšējais vairogis jeb plastrons; mātītēm vāderā bruāsi ir nedaudz izliektas, lai ir vieta olīm. Vēl varat ieskatīties bru rupucim acīs: mātītēm ir dzeltenas, ar tumšāmvirsmām, tūviem – sarkanbrūnas.

Bruotāmfibijs

Purva bru rupucis vislabprātāk dzīvojas pa dienai un krastā, iznāc vien pasauļoties un dīt. Rupui veikli peld un nirst, rosāgan dienā, gan naktī. Iznāc krastā, stundmilgī var gulēt saulītē, dažreiz dzīvnieks tiesā smiltī. Šajtot briesmas, rupucis metas dienā, ienirst un slēpjas zem dēnsaugiem. Ja dēns līmenis dēnstilpā samazinās līdz 30 cm, bru rupui satraukti metas krastā un ierokas zem vai dodas meklēt citu dīti.

Eiropas purva bru rupui ziemo necaurāsalstošu dēnstilpju dēns. Jau septembrī rupuiem ziedstgriba, tie aizvien retāk iznāc krastā un oktobrī jau dodas ziemot. No ziemas stinguma rāpulis mostas tad, kad gaiss iesilst līdz 6–14°C un dēns temperatūra sasniedz 5–10°C.

Tā kā vasarā Latvijā nav garas, bru rupui daudz nekāpj ar pārošanās, kas notiek turpat dienā. Līdz olu dēšanai paiet 4–6 nedēļas, un tad mātīte dodas uz krūdu saulainu nogzīti, kur pāris stundās izkāš 8–10 cm dziļu bedrīti, iedēj tur dažas olas, aizkrūdu jumū, atvelk elpu un kāš nākamā bedrīti. Divu trīs nedēļu laikā viņa izdēj 10–15 olas, kas atkarībā no laika apstākļiem izšķīstas pēc 70–110 dienām. Šajā laikā olas gardūmuti var izstāties gan lapsas un jēnotsū, gan klaiņojoši sūti – visi, kam vien nav slinkums.

Ir novērots, ka, ja inkubācijas periodā temperatūra ir augstāka par +30°C, no olām izšķīstas mātītes, ja zemāka par +27°C – tūvi. Mazulim ir speciāls zobis, ar ko pārgriezt olas aumalu un tādējādi daino apvalku. Dienvidu zemē purva bru rupui mazuļi nesteidz pamest dzīvotvieta, bet mātīte nevar atauties sasaltā augsnē, tādēļ pēdējā iemēklē jūties dodas uz tuvāko dēnstilpi, un tas ir oti būtisks.

Daugavpils ir ne tikai tā kā savdabīga frīka Latvijā, bet arī viengrīda pasaule, kur uzcelts grānta piemineklis Eiropas purva bru rupucim Šīs piemineklis ar iezīmē robežu, cik tālu uz ziemeļiem var dzīvot bru rupui. Šai skulptūrai ir pat reāls prototips – purva bru rupucis, kas izšķīst no olas Daugavpils zooloģiskajā dārzā un 2009. gadā bija gadu vecs. Tā ierīkojis Ivo Folkmanis stundmācītāja piekavērijā un viņu vārdā.

Attēlā: Mihails Pupiš (pirmā no labās) kopā ar pieminekļa autoru tālruni Ivo Folkmani (centrā) pie pieminekļa.

Gādājs, kas nesmēd lapas

Purva bru rupucis vislabprātāk mēlojas ar gliemežiem, odu un maksteņu kurpuriem, vaboliņām, kurkuļiem, vārdmā un nelielām zivīm, bet viņiem negaršo zivju peldpīšus. Uz sauszemes rupucis ir krietni līgāks – dēsliekas vai gliemežus, paskrubina krūdu beigto dzīvnieku, tomēr nelaiž garām iespēju apstāties krūdu sienā. Zooloģiskajos dārzos šos dzīvniekus baro ar speciālo bru rupui barību, kā ubarību, vistu sirdi un zivīm, un tie labprāt uzkož arī krūdu salūplāpus un burkānagabaliņus. Izrādās, ka rupucis vienmēr ieturas tikai zem dēns.

Ja atrodi savā bru rupuci, ziņoj! Epasts – eco@apollo.lv, tālrunis: 29621191 (Mihails Pupiš).

Raksta sagatavošanā izmantots Mihails un Aijas Pupu 2007. gadā ar LVAF atbalstu sagatavotais un tēmeklā atrodamais «Eiropas purva bru rupua *Emys orbicularis* sugas aizsardzības plāns Latvijā» un projekta «LIFE-HerpetoLatvia» materiāli.